

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Varför lämnar lärarna yrket?

Rapport från Lärarnas Riksförbund augusti 2002

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

VARFÖR LÄMNAR LÄRARNYR YRKET?.....	3
Inledning och bakgrund	3
Metod, urval och svarsfrekvens.....	3
Varför lämnar lärarna yrket?	5
Kan de utbildade lärarna tänka sig att komma tillbaka och vad krävs det för det?	7
Slutsatser och analys	8

Varför lämnar lärarna yrket?

Inledning och bakgrund

Skolan vilar på lärarnas insatser. Välutbildade och skickliga lärare i dagligt samspel med elever och föräldrar är en garanti för ett väl fungerande utbildningssystem. För fortsatt välstånd för vårt land och för att Sverige ska nå en högre position i välståndsligan krävs radikala lösningar för att lösa det växande problemet med lärarbristen.

Lärarens betydelse för varje elev, det dagliga livet i skolan och utbildningssystemet i stort, kan inte nog betonas. En rad undersökningar och studier bekräftar detta. En nyligen publicerad rapport av två forskare från Göteborg (Gustafsson, Myrberg: Ekonomiska resursers betydelse för pedagogiska resultat) visar inte överraskande att läraren är den viktigaste enskilda faktorn för elevers inläring. Under politikerveckan i Almedalen i juli presenterades en studie (Allmänhetens syn på skolan, SIFO 2002) som visar den betydelse allmänheten tillmäter lärarna. Behöriga lärare är den faktor som föräldrarna rankar högst vid valet av skola för sina barn.

Lärarbristens verkliga omfattning är svår att uppskatta. Hur många lärare som kommer att saknas om några år utan samlade motåtgärder är lika svårt att förutsäga. Kommunförbundet talar om en brist på 20 000 lärare. Skolverket uppskattar i sina prognoser att lärarbristen snart kan uppgå till 40 000 behöriga lärare. Utvecklingen är dock entydig: Läsåret 1993/94 uppgick antalet obehöriga i grundskolan till 5,7 procent. Läsåret 2000/01 hade antalet ökat till 16,1 procent. Var sjätte person som undervisar i grundskolan saknar utbildning för sitt yrke. I gymnasieskolan är motsvarande siffror för 2000/01 hela 18,7 procent.

Med anledning av dessa rapporter och vetenskapen om lärarnas betydelse för elevernas kunskapsutveckling vill Lärarnas Riksförbund (LR) lyfta upp frågan avseende framtidens lärarförsörjning. Det är kommunerna som har ansvar för lönesättningen och arbetsmiljön i skolan och ska i enlighet med avtalet med oss lärare prioritera dessa frågor. LR vill med denna rapport framhålla att det finns åtgärder som politiker redan i dag kan ta till för lösa stora delar av dagens och morgondagens lärarbrist.

Metod, urval och svarsfrekvens

Idag finns det 35 000 utbildade lärare som arbetar inom andra sektorer än inom utbildningsväsendet (Skolvärlden nr 1, 2002). LR har låtit SCB genomföra en undersökning med syfte att ta reda på varför lärarna lämnat yrket och vad som skulle krävas för att de ska återvända. SCB har tillfrågat 1 200 utbildade lärare, ur en population av totalt 13 561 utbildade lärare. Urvalet är begränsat till de lärare som är mellan 20 – 55 år och som tjänstgjort minst två år som lärare, dock inte under de senaste två åren. Av de totalt 1 200 tillfrågade har 72,5 procent svarat. Svarsfrekvensen får anses vara tillfredsställande.

Tabell 1: Könsfördelningen mellan män och kvinnor

	Procent
Man	44,4
Kvinna	55,6
Totalt	100

Tabell 2: Åldersfördelning för dem som är tillfrågade

	Procent
20-29 år	0,9
30-39 år	13,7
40-49 år	39,1
50- år	46,3
Total	100

* På grund av få svarande inom grupperna 20 - 29 och 30 – 39 redovisas i fortsättningen dessa grupper som en grupp.

Tabell 3: Fördelning över antal aktiva år som lärare

	Procent
1-5 år	43,6
6-10 år	26,5
11-15 år	15,7
16-20 år	9,3
21-25 år	4,6
26-30 år	0,4
Total	100

* På grund av få svarande inom grupperna 16 – 20, 21 – 25 och 26 – 30 redovisas i fortsättningen dessa grupper som en grupp.

Tabell 4: Fördelning över senast aktiva år som lärare

	Procent
1970-74	1,3
1975-79	5,4
1980-84	12,5
1985-89	28,8
1990-94	23,4
1995-	28,6
Total	100

* På grund av för få svarande inom grupperna 1970 – 74, 1975 – 79 och 1980 – 1984 redovisas i fortsättningen dessa grupper som en grupp.

Varför lämnar lärarna yrket?

Av särskilt intresse är varför lärarna valt att lämna läraryrket. I enkäten har gruppen fått värdera ett antal faktorer enligt en skala 1-5, där 1 innebär ingen betydelse och 5 innebär mycket stor betydelse. Det visar sig att de faktorer som fick högst värden var arbetsmiljö, lön och stress. Brister i skolans arbetsmiljö, låga lärarlöner samt stressen i yrket är alltså de viktigaste orsakerna till att lärare lämnar skolan.

För manliga lärare är lönen (värdet 3,56) en viktigare orsak till att lämna yrket än för kvinnor (2,93). Det motsatta förhållandet gäller synen på stress: Kvinnorna redovisar värdet 3,49 mot männens 2,79. Värt att notera är att missnöjet med lönen med tiden blivit en allt viktigare orsak till avhopp från läraryrket. Avhoppare efter 1995 redovisar värdet 3,62 - att jämföra med värdet 3,09 för dem som lämnade skolan under åren 1985-89.

Tabell 5: Medelvärden av anledning till att lämna yrket

	Medelvärde
Arbetsmiljö	3,37
Lönen	3,22
Stress	3,17
Medverkan/Påverkan	2,96
Karriär	2,86
Arbetsledning	2,79
Status	2,76
Arbetstid	2,41

KI +- 0,15

Tabell 6: Anledning till att lämna yrket fördelat efter kön

Kön	Lönen	Status	Karriär	Arbetstid*	Stress	Medverkan	Arbets- ledning	Arbetsmiljö
Man	3,56	2,9	3,09	2,3	2,79	2,82	2,59	3,2
Kvinna	2,93	2,63	2,67	2,5	3,49	3,09	2,95	3,52

KI +- 0,18

*=Ej signifikant

Tabell 7: Anledning till att lämna yrket fördelat efter ålder

	Lönen	Status (*)	Karriär*	Arbetstid	Stress*	Medverkan*	Arbets- ledning*	Arbetsmiljö*
20-39 år	3,87	3,12	2,99	2,87	3,52	3,05	2,85	3,51
40-49 år	3,28	2,81	2,95	2,27	3,1	3,06	2,76	3,35
50- 55 år	2,93	2,58	2,74	2,36	3,11	2,84	2,79	3,34

KI 0,2-0,3

*= Ej signifikant

Tabell 8: Anledning till att lämna yrket fördelat efter senast aktiva år

	Lönen	Status	Karriär*	Arbetstid	Stress	Medverkan	Arbetsledning	Arbetsmiljö*
1970-84	2,68	2,32	2,7	2,01	3,01	2,57	2,32	3,09
1985-89	3,09	2,6	2,78	2,1	2,85	2,85	2,51	3,20
1990-94	3,32	2,87	2,9	2,4	3,32	2,95	2,77	3,46
1995-	3,62	3,1	3,01	2,96	3,47	3,34	3,36	3,64

KI +- 0,13

*= Ej signifikant

Kan de utbildade lärarna tänka sig att komma tillbaka och vad krävs det för det?

Med tanke på den stora lärarbristen är den väsentliga frågan hur många av de avhoppade lärarna som kan tänka sig att komma tillbaka till skolan och vilka förändringar de i så fall vill se. Samtidigt som 43 procent uppger att de absolut inte kan tänka sig att gå tillbaka till skolan, visar 52 procent ett tydligt positivt intresse, medan resten, knappt fem procent, svarar att de inte vet. Det innebär att ca 6 000 inom urvalsgruppen kan tänka sig att återgå till skolan som lärare. I relation till den totala populationen, det vill säga 35 000 som har lärarutbildning men arbetar inom andra sektorer, kan antas att uppemot 20 000 är beredda att återgå till en lärartjänst om förhållandena förändras i enlighet med enkätsvaren.

I undersökningen tillfrågades lärarna vad som krävdes för att de skulle vilja återgå till läraryrket. Personerna fick också nu ta ställning till ett antal påståenden utifrån skalan 1-5, där 1 innebär ingen betydelse och 5 innebär mycket stor betydelse. Resultatet är entydigt: Med bättre lön (4,09) och bättre arbetsmiljö (4,06) skulle skolan kunna återfå de avhoppade lärarna. Enligt enkätsvaren är bättre lön och arbetsmiljö de absolut viktigaste förändringarna oavsett ålder och antal aktiva år som lärare. Det är inte frågan om antingen det ena eller det andra. I det sammanhanget är det viktigt att notera är att de nu yrkesverksamma lärarna har samma krav. Vi har konstaterat att de tillfrågade männen anser att lönen är den viktigaste faktorn, medan kvinnorna värderar bättre arbetsmiljö högre.

Tabell 9: Vad krävs för att de utbildade lärarna ska återvända till en lärartjänst

Löner	4,09
Arbetsmiljö	4,06
Medverkan	3,58
Arbetstider	3,11
Karriär	3,01

KI +- 0,15

Tabell 10: Vad krävs för att de utbildade lärarna ska återvända till en lärartjänst fördelat efter kön

Kön	Löner	Karriär*	Arbetstider*	Medverkan	Arbetsmiljö
Man	4,25	3,01	3	3,33	3,79
Kvinna	3,93	3,01	3,21	3,82	4,32

KI +- 20-25

*= Ej signifikant

Tabell 11: Vad krävs för att de utbildade lärarna ska återvända till en lärartjänst fördelat efter senast aktiva år

	Löner*	Karriär*	Arbetstider	Medverkan*	Arbetsmiljö
1970-84	3,98	2,82	3,12	3,65	4,48
1985-89	3,96	2,78	2,7	3,32	3,73
1990-94	3,97	2,92	3,12	3,56	4,08
1995-	4,28	3,27	3,37	3,73	4,13

KI +- 0,30-0,40

*= Ej signifikant

Slutsatser och analys

35 000 utbildade lärare har lämnat läraryrket och jobbar i dag med annat. Det kunde LRs tidning Skolvärlden redovisa i januari. Då redovisades också vad dessa lärare arbetade med i dag. Vad vi då ej fick veta var hur dessa lärare ställer sig till att återvända till skolan och på så sätt säkra tillgången på utbildade lärare. Uppskattningsvis 20 000 av dessa är beredda att återgå till skolan. För att komma tillbaka kräver dessa lärare bättre löner och bättre arbetsmiljö. Tillgodoses detta har man till stora delar löst lärarbristen på både kort och lång sikt. Dessutom är åtgärderna enklare att genomföra, än att nu börja utbilda lärare för ett behov som redan är akut.

Under de närmaste åren ökar antalet lärare som når pensionsåldern. Med nuvarande passiva politik och synsätt kommer således lärarbristen att öka ytterligare. Sjuåringarnas viktiga läsinlärning får skötas av allt fler obehöriga, medan gymnasister på väg in i högskolan i än större utsträckning än i dag måste undervisas av obehöriga som själva just lämnat gymnasieskolan. Konsekvensen blir att fler unga inte når läro- och kursplanernas mål och att brister i färdigheter och kunskaper uppstår som senare måste repareras - om det över huvud taget är möjligt. Minskade kunskaper och färdigheter hos våra unga, och ständiga behov av att lappa och laga utbildningssystemet, innebär minskade möjligheter för tillväxt och ökad välfärd.

Enligt ansvarsfördelningen inom skolan är det statens uppgift att utbilda lärare. Skolhuvudmännen - kommuner och fristående skolor - ansvarar för anställning av lärare. På lång sikt måste lärarbristen lösas genom ökad och mer realistiskt dimensionerad lärarutbildning. Men enbart ökad dimensionering räcker inte för att klara vare sig en långsiktig lärarförsörjning eller akuta och näraliggande problem. Lärarutbildningen tar tid samtidigt som det finns skäl att anta att inte tillräckligt många vill bli lärare - i alla fall inte i ämnen med störst lärarbrist. Den särskilda satsning som redan görs för att utbilda akademiker till lärare räcker inte långt. 4 000 utbildningsplatser förslår inte på långa vägar när det omedelbara behovet kan vara 40 000 behöriga lärare. Dagens faktiska lärarbrist i kombination med de höga krav skola och samhälle ställer på lärarkompetensen kräver andra, snabbare och kvalitativt säkrare sätt att förse skolan med utbildade lärare.

Kommunerna väljer i många fall att bortse från det faktiska problemet, nämligen att behöriga lärare med adekvat utbildning saknas. Alltför ofta slår man sig till ro med att ha funnit en person, som man anser passa, att anställa. I stället för att fortsatt konstatera det som redan är ett välkänt faktum, borde all kraft ägnas åt att finna lösningar på problemet.

Med tanke på den stora lärarbristen är en väsentliga frågan hur många av de avhoppade lärarna som kan tänka sig att komma tillbaka till skolan och vilka förändringar de i så fall vill se. Samtidigt som 43 procent uppger att de absolut inte kan tänka sig att gå tillbaka till skolan, visar 52 procent ett tydligt positivt intresse, medan resten, knappt fem procent, svarar att de inte vet. Svaren tyder på att uppskattningsvis 20 000 redan lärarutbildade personer kan tänka sig att gå tillbaka till skolan som lärare.

I undersökningen frågade vi de utbildade lärarna, som kan tänka sig att återgå till skolan, vilka åtgärder och förändringar som krävs för att de ska vilja arbeta som lärare igen. Resultatet är entydigt: Med bättre lön och bättre arbetsmiljö skulle skolan kunna återfå många av dem som

tidigare tjänstgjort som lärare. Det är inte frågan om antingen det ena eller det andra. I det sammanhanget är det viktigt att notera är att de nu yrkesverksamma lärarna har samma krav. För de tillfrågade männen är lönen den viktigaste faktorn, medan kvinnorna värderar bättre arbetsmiljö högre.

Det går inte att komma ifrån att de avhoppade lärarnas krav på förändringar på ett bra sätt åskådliggör problemen i svensk skola år 2002. LR föreslår följande förslag för att den omedelbara lärarbristen ska kunna lösas:

- Betala Sveriges lärare löner som gör yrket attraktivt. För trettio år sedan tjänade en gymnasielärare lika mycket som en riksdagsledamot. För att återigen nå samma relation krävs en uppvärdering av lärarlönerna med mer än 10 000 kronor i månaden.
- Arbetsmiljön i skolan måste bli attraktiv och föredömlig. Först med en bra arbetsmiljö för elever och lärare kan skolan bli en förebild för unga och för resten av arbetslivet. Med bättre arbetsmiljö förbättras arbetsglädjen, hälsotalen och resultaten. Därmed ökar vårt lands tillväxtpotentialer.

Lärarna måste få rejäla löneökningar och förbättrad arbetsmiljö, annars fortsätter flykten från skolan när behoven av arbetskraft ökar i andra sektorer. Behöriga lärare finns att tillgå, men de måste betalas bättre och få bättre möjligheter att utföra sitt arbete. Detta gäller såväl i dag yrkesverksamma lärare, som de lärare som är beredda att återvända.

Det borde vara en tankeställare för ansvariga politiker och arbetsgivare att skolan med dessa insatser skulle kunna tillföras utbildade och erfarna lärare. Ur nationalekonomisk synvinkel torde det från ett antal perspektiv vara billigare att anställa redan utbildade än att nu börja utbilda för att täcka ett stort behov som redan finns. Kommunerna kan inte skylla lärarbristen på någon annan än sig själva. Kommunerna har ansvar för lönesättningen och arbetsmiljön i skolan och ska i enlighet med avtalet med oss lärare prioritera dessa frågor. Samma förutsättningar gäller de fristående skolorna eftersom enskilda utbildningsanordnare sedan 1 juli i år omfattas av skollagens skyldighet att använda behöriga lärare.

LRs förslag om bättre löner och bättre arbetsmiljö - för att i nuvarande akuta situation öka intresset för läraryrket och locka tillbaka avhoppade lärare - försämrar knappast en mer långsiktigt syftande strategi för lärarförsörjningen. Att fler unga väljer att bli lärare är den naturliga vägen att långsiktigt trygga skolans lärarförsörjning. Genom förbättringar för de redan verksamma lärarna och de lärarna som återgår till yrket, höjer vi också läraryrkets status. Det är något som också är viktigt för att få unga människor att söka sig till läraryrket.